

Kiss Endre József

Kazinczy-breviárium

„*Híven szeretni a jót...*” – e címmel jelent meg Kazinczy Ferenc válogatott írásainak közel háromszáz oldalas gyűjteménye. Hasonló összeállítás utoljára az 1970-es években látott napvilágot, azóta rendre kikapott a könyvtárakból és a legtöbb olvasó számára gyakorlatilag hozzáférhetetlenné vált. Ezért amikor Kazinczy szóba kerül, sokan iskolai emlékeikre hagyatkoznak, mert ahhoz, hogy kézbe vegyék önéleírásának, levelezésének, útleírásainak, fordításainak, verseinek, tanulmányainak egy-egy kötetét, elmélyült könyvtári tanulmányokra lenne szükség. Most azonban a teljes Kazinczy-életmű kis tükrét vehetjük kezünkbe. Az olvasóknak szánt, akár zsebben is hordható kötet a Magyar Nyelv Évének és a nyelvújítónk születésének 250. évfordulójára meghirdetett Kazinczy-évnek köszönheti megjelenését. Az ötletgazda Fehér József, a Kazinczy Ferenc Társaság elnöke, a megvalósítását pedig Tőkés László püspök, európai parlamenti képviselő támogatta. Alkalmat kínált erre, hogy Kazinczy szülőföldjéről, Partiumból, Biharból, Érmellékről – megfogadva Petőfi Sándor tanácsát, amely szerint minden emelkedettebb lelkű magyarnak életében egyszer legalább el kell zárando-kolnia a széphalmi mester sírkövéhez – a püspök úr vezetésével fölkerelkedtek és bejárták Kazinczy életének főbb helyszíneit a bölcsőtől a sírig: Érsemjéntől Széphalomig, s a Magyar Nyelv Múzeumáig. A szövegeket Fehér József és Kováts Dániel válogatta és szerkesztette nagy gondgal. Az

archaizáló és idegen nyelvű kifejezéseket négyszáznál több jegyzet magyarázza a mai olvasónak, nem egyszer magának Kazinczy-nak a megfogalmazásában. A borítón az érett Kazinczy portréját találjuk (Stunder János Jakab, 1797), s a kötet anyagát életrajzi kronológia és 23 színes kép egészíti ki. A kiadásban az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácsért Alapítvány, a Polgári Magyarországért Alapítvány, a Partium Magyar Művelődési Céh, a Partitipatio Alapítvány és a Balassi Intézet Nemzeti Évfordulók Titkársága vállalt közreműködést.

A könyv Tőkés László előszavával indul és Kováts Dániel végszavával zárul. Ez utóbbi magyarázza az összeállítás címadását, idézve a verstöredéket, amelyből vétetett: „*Híven szeretni a jót, / Gyűlölni vesztig a gonoszt... / Eszköze lenni az isteni kéznek, / Egy nem haszontalan tagja az Egésznek, / Férfiak! ez gyönyörű jutalom.*” Ugyanakkor utal a kötet szándékára, amely be kívánja mutatni, hogy Kazinczy miként jeleskedett a különböző irodalmi műfajokban, s hogyan „...bizonyítják az életmű gondolati tartalmasságát, nyelvi erejét...a Kazinczy stílusfordulatait híven őrző szövegek...”

Kazinczy írásaiból a mostanihoz hasonló válogatás eddig még nem született. A korábbi próbálkozásokra rányomta bélyegét az ideológia, pl. a vallásosság vagy a hazafiság tekintetében, s ennek elmúltával már nincs akadálya, hogy megismerkedjünk „a szív szép religiójának” költőjével, vagy azzal, akiben „nemzete szeretete lángol.” Új Kazin-

czy-portrét kapnak tehát mindazon olvasók, akik eddig nem ismerték közelebbről, de azok is újszerű vonásait fedezhetik fel, akik korábban más források alapján rajzolhatták meg a maguk Kazinczy-képét. Bizonyos, hogy az irodalom iránt valamelyest érdeklődők és a Kazinczyval először találkozók számára érdekes és lebilincselő olvasmány, mint ahogy az életművében otthon lévők átélhetik a kedvelt részek újraolvasásának gyönyörűségét, s ők is fölfedezhetnek olyan részleteket, amelyekre az eddigiekben nem fordítottak megfelelő figyelmet.

A kötet első negyede a lírikust mutatja be, saját verseivel, nyelvújítást provokáló epigrammáival. Továbbá fordításaival, amelyekben „magyarrá teszi” a görög (Anakreon) és római (Horatius) klasszikusok, vagy a kortárs német romantika jeleseinek (Goethe, Klopstock, Lessing, Bürger, Kleist, Metastasio) általa megszeretett, rajongott munkáit, valamint angol (Shakespeare, Sterne) és francia (La Rochefoucauld, Molière) szerzők aforizmáit és drámáit. A szépprózai részben megismerjük az útleírások mesterét, amint hazai és erdélyi tájakon járva, korszakot, művelődéstörténeti áttekintést nyújt. Megláthatjuk, hogy az önéletírás műfajában sem alkot kisebbet, kevesebbet, sőt, bizonyára akadnak olvasók, akiket ez ragad meg leginkább. Tanulmányaiból és leveleiből csak ízelítőt kapunk, publicisztikájából is keveset, de akik az életművet ismerik, pontosan tudják, milyen nehéz lehetett a 23 kötetes levelezéséből összeválogatni, s a valamenyinyi kortárs folyóiratban megjelent, vegyes írásaiból kiválasztani néhányat, számolva a teljesség igényének kizárásával, s cselekedve abban a reményben, hogy az igazi keresők jó nyomon járhatnak, hogy tovább

kutatva, fölfedezzék a bemutatásra nem került szellemi kincseket is.

A breviárium olyan összeállítás, amely – kb. egy évezrede – röviden összefoglalja az istentiszteleti alkalmakra készített, terjedelmes könyvek anyagait, s a mindennapi használatát a papság számára kötelezővé teszi. A kifejezés az egyházi szóhasználatból került az irodalomba, s egy-egy teljes életmű összegző kivonatát ígéri. Fehér József és Kováts Dániel válogatása röviden, mindenki számára elolvashatóan áttekinti az irodalmi életművet és megmutatja azt a Kazinczy Ferencet, aki elevenebben áll előttünk, mint bármikor. Nem múzeumi anyag, nem irodalomtörténeti relikvia, nem jubileumi emlékezések tárgya csupán, hanem európai szellem a magyar világban, akit becsülhetünk, akire büszkék lehetünk. Akivel jó ismeretséget kötni, akit meg lehet szeretni, akivel érdemes megbarátkozni, mert meglátásai figyelemre méltóak, üzenetei időszerűek, gondolkodásával, erkölcsi tartásával, döntéseivel azonosulhatunk, esztétikai nevelését, stilisztikáját, ízlésformálását iránymutatónak tekinthetjük a maga korában, de jórészt napjainkban is. A Kazinczy-kutatás a legkomolyabb szakmai testületek és tudósok feladata. Az irodalmi egyesület, mint amilyen a Kazinczy Ferenc Társaság, a szakmai eredményeket használja fel a Kazinczy-kultusz ápolásához, több oldalról kiegészítve, s az olvasóközönséghez közelítve. Egy-egy ilyen kötetel azonban – mint ez a Kazinczy-breviárium – hosszú évekre módosíthatja, felfrissítheti, meghatározhatja a köztudatban élő Kazinczy-képet, igazolva azt, hogy nem kevésbé jelentős tényezője az irodalomtörténetet feldolgozó, s az irodalmat népszerűsítő bűvárlatoknak.

(Kazinczy Ferenc: Híven szeretni a jót... Válogatott írások. Válogatta és szerkesztette: Fehér József és Kováts Dániel, Kazinczy Ferenc Társaság, Sátoraljaújhely–Nagyvárad, 2009)

Máriás József

Tormay Cécile redivivus

Az 1990-es évek óta sorra jelennek meg azok az irodalmi művek, amelyeket addig – jobb esetben legalább – könyvtáraink zárt állományában őriztek. Kiadásukra évtizedekig gondolni sem lehetett, különösen, ha az érintett írók és művek polgári, nemzeti, keresztény, netán jobboldali beállítottságú ideológiák, szellemi irányzatok vonzáskörébe tartoztak. A megnyílt zsilipeknek köszönhetően kiadóink műhelyeiből valóságos áradatként kerültek az olvasók elé a második világháború előtti magyar irodalom indexre ítélt életművei. Így támadt új reneszánsza Márai Sándor, Bánffy Miklós, Wass Albert és sok más író életművének. A méltatlanul „elfeledettek” sorába tartozik Tormay Cécile is. Az írónő, akit 1930-ban Corvin-koszorúval tüntettek ki, aki a harmincas évek közepén Európaszerte is az egyik legismertebb magyar írónak számított. Műveit német, francia, angol és olasz kiadók jelentették meg, s az irodalmi Nobel-díj várományosai között tartották számon. Szépirodalmi munkáit az elmúlt húsz év alatt több kiadó, köztük a szegedi Lazi Kft. segítette újra a nyilvánosságra.

Ki is volt ő? Válasszunk kiindulópontnak néhány kiragadott idézetet kortársai, az életművét megítélő kortárs irodalomtörténészek sorából. Horváth János: „*Nem afféle közönséges, szórakoztató, vagy művészkedésre alkalmas nyújtó regénytárgyak az övéi: az életben adva levő nagy kérdések azok, magyarságunkat is érdek-*

lők...” (Budapesti Szemle, 1916); Szerb Antal: „*Elbeszélő művészetének legszebb vonása, hogy nála a lélek és a környezet teljesen egyek, a lélek a környezet által alakul ki, a környezet a lélekben tükröződik, abban a ködös atmoszférikus egységben, ami Tormay nagy regényeinek az alapja és legfőbb értéke.*” (Magyar irodalomtörténet, 1934); Bánhegyi Jób: „*Egyéniségén és írásművészetén világirodalmi kultúrájának ellenére is félreismertetlenül kidomborodik a sajátosan magyar jelleg.*” (Magyar nőírók, 1939); Reményik Sándor: „*...fegyelmezett, maga-összeszedett, nagy-élményű, sokáig hallgatni tudó, súlyos beszédű, döntő szóra készülő, kínos önkritikájú, terméketlen író volt. De amit alkotott, az önmaga nemében tökéletes.*” (Erdélyi Helikon, 1937). Hankiss János: „*Emberi és írói nagyságát bizonyos értelemben föl kell fedezni, jelentőségét a magyar történelem és a magyar irodalom folyamatában kell megvilágítani; a magyar olvasó számára ki kell keresni azokat a kilátókat, ahonnan legkönnyebben és legteljesebben birtokába veheti a mélységekben és magasságokban az ő számára feltárt kincseket.*” (Tormay Cécile, 1939).

Az alapok adottak. Azáltal is, hogy Hankiss János kiváló könyvét 2009-ben, a Kairosz Kiadó jóvoltából újra kezünkbe vehettük; s azáltal is, hogy ha számítógépünk keresőjébe beírjuk Tormay Cécile nevét: másfél-százezernél több információ segít abban, hogy valóban mélységében és magassá-

gában megismerhessük a 20. századi magyar szellemi élet „különös és csodálatos jelensége” (Ravasz László szavai) életútját és életművét. A megismerés legközvetlenebb és legjobb útját azonban mégis a MŰ kínálja, amely a legtöbbet mondja el önmagáról, amelynek értéke, esztétikai szépsége feltáru előtünk az olvasás során. Tekintsük tehát szellemi impulzusnak a fenti idézeteket!

Az életmű kibontakozásának időrendjét követve az első állomás: novellái és elbeszélései. Az *Apródszerelem* (1899), *Apró bűnök* (1905), *Viaszfigurák* (1918), *Megállt az óra* (1923) című kötetéből készült válogatás *Örök Magyarország – Aeterna Hungaria* címmel jelent meg. Mitológiai ihletésű, valós és romantikus történetek. A kenyérért könyörgő hajléktalan katona (*Imádság*), a madarainak fütyülő kereskedő (*Te csak dolgozzál*), a szép vitorlás hajóról ábrándozó halász (*Márió*), a meggazdagodásról álmodozó vén boltos (*A vén zsiszárus szerencséje*), a megalázott, meg nem értett szobrász tragédiája (*Viaszfigurák*), a Trianont követően szülőföldjükről elűzött, a hontalanság országútián kétségbeesetten sodródó menekültek (*Kis vándorok*) megrendítő élményt keltenek. A kötet írásaiban „komor sors- és történelemszemlélet ötvöződik az impresszionista, lírai színezetű szó- és hangulatművészettel” – olvasható a kötet ajánló soraiban. Bennük csiszolódik, alakul ki Tormay Cécile írásművészte: fokozott érzékenység az esetekkel szemben, a lélektani megközelítés és ábrázolásmód, a párbeszédet szinte kerülő alakformálás és jellemzés.

Az igazi írói áttörést első regénye – *Emberrek a kövek között* (1911) – hozta meg számára. Mai kiadása is varázslatos élmény. Főhőse Jella, a kecskepásztorlány, anyjával él a karsztvidéki horvát falu szélén álló házban. Tetejét „a szél mélyen benyomta a vályogfalak nyakába, és az öreg falak úgy

megsüppedtek a súly alatt, hogy az ereszt még egy gyerek is elérhette a kezével. (...) Ha odabenn tüzet raktak, pipált az egész ház, és a füst kékes fonalakban gomolygott ki, amerre épp utat talál”. Rosszféle anyjáról órá is a megvetés, a kiközösítés árnyéka vetült. Ezért inkább a hegyekben kódorgott, ott „hol oly végtelen volt a csend, hogy hallotta mikor a fenyőszurok halk nessel lecsurgott a fák kérgén”. A magányban „az övé volt a hegyeknek minden titka”, ahol „a vihar gurítva hajtotta maga előtt a fellegeket”. Anyja halála után a nálánál jóval idősebb vasúti munkás, Péter jelent számára menekvést. De Jella továbbra is a sziklák világában érzi jól magát. Látszólagos nyugalmát felborítja a szomszédos pályaór, az alföldről származó fiatalember, András iránti, viharos lendületű szerelem. Csalódása – a férfi a betegszabadságról házas emberként tér vissza – oly súlyos sebet ejt rajta, hogy kétségbeesésében ki akarja siklatni az őket hozó vonatot, de az őt zúzza halálra.

Csupán egy tragikus kimenetelű szerelmi történet játszódik le a regény lapjain? Horváth János a „köves hegyek e szép sziklavirága” és az Alföld nyugalmát megtestesítő férfiak közt a természeti erők nagy küzdelmét látja, melyben „Jella egy szegény megsiratandó áldozata a másik faj győzelmének”. Bánhegyi Jób lélektani regénynek nevezi a művet. A „tragikus tónusú, drámai feszültségekkel telített atmoszférában plasztikusan egyénített alakok jelennek meg előttünk”. Az írói szándék – „be akartam népesíteni a vad Karsztot egy szimbólummal: egy vad erdei asszonnyal, egy vasúti őrral, egy alföldi legénnyel” – nem valósulhatott meg. A tűz a vízzel nem elegyedhet. A történet elkerülhetetlenül sodródott a tragédia felé. „Az Alföld emberei – Hankiss János értelmezésében – sohasem érthetik meg a Karszt szakadékos, végletes lelkét.”

A Tormay Cécile írói világának következő állomása *A régi ház* (1915) című családregény, amely megjelenésekor elnyerte az MTA Pétzely-díját. A regény – Horváth János értékelése szerint – az előbbi alkotás témáját, az asszimilációt tárgyalja újra „*más társadalmi körben, más történelmi miliőben, más megoldással*”. Cselekménye az Ulwing-család három nemzedékének sorsát tárja elénk. A nagypapa, Ulwing Kristóf németországi favágók, pozsonyi ötvösök leszármazottjaként került a reformkori Pestre, a Lipótvárosba, ahol sikeres vállalkozóként szerzett nevet és elismertséget magának, családjának. Telve önbizalommal, erős akarattal építi birodalmát, alapozza meg a család jövőjét. Fia – János Hubert – már csak megőrizni tudja az örökséget, továbbépíteni képtelen. Az unoka – Kristóf – még arra sem. A nagy vagyont felemészti a kártya, a léha életmód, a tőzsdei hazardírozás. „*A nagyatya a harciosa volt a pénznek, az atyja az öre volt, ő talán a kalandora.*” Az általuk „megszemélyesített” folyamatban Tormay Cécile regénye a reformkorban feltörekvő, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején csúcsra jutott álmok erodálását szimbolizálja. Magában hordozza a 20. század elején bekövetkezett összeomlás elkerülhetetlenségét, ami korántsem a fatális sors csapása – a fatelep leégése –, hanem a küzdésképtelenség elkerülhetetlen következménye. Az olvasóban önkéntelenül is Bánffy Miklós regénytrilógiájának üzenete jut eszébe: bukásunk legfőbb okát önmagunkban, osztályunk romlásában kell keresnünk!

A regény igazi hőse a másik unoka: Ulwing Anna. Gyermekként teljes védettségben éli meg a felemelkedés, a szinten maradás éveit, asszonyként a hanyatlás következményeit. Nőként kiszolgáltatott, kora csupán a feleség szerepét osztja rá: „*őt csak zongorázni, énekelni, hímezni és táncolni*

tanították.” Az Illey Tamással kötött házasság szép álmok foglalatként indult, de Tamás, a vagyona-vesztett dzsentri idegenül mozog a polgárisodó, kapitalizálódó Pest világában. Az ő álma: a birtok visszavásárlása, ezt szerette volna a pénzzel kötött házassággal is elérni. Hite szerint „*csak az a család marad meg, amelynek a gyökere a földben van. A városi kövezetre hiába hinti a fa a magvát, ott nem teremhet tartós élet.*” Anna megadóan teljesíti a halálos beteg férj óhaját. Utolsó vagyona, fészke és óvó menedéke – a régi ház – eladásával visszaváltja az illel birtokot, de oda, fiával, csak halott férjével juthat el. Tormay Cécile, osztálya illúziója: nem a tőle oly idegen Pest, hanem a magyar föld lehet a megváltás, a jövő záloga.

A regény igen kedvező fogadtatásban részesült. A „*gondosan szerkesztett remekmű*” sikerének titka: „*a lélek legmélyéről jött a lelkek legizgatóbb kérdéseire adott választ.*” A regény végkicsengése: „*a két szép fiú hozza magával a vigaszt adó jövőt, ők az ígéret földje, melyért szenvedni, áldozatot hozni, az önmegtagadás gyötrelmeit vállalni érdemes volt*” (Hankiss János). Nemeskürty István az író legjobbjának regényének nevezi: „*Krúdy hangulataira emlékeztető, de mesevezetésében nála következetesebb stílusban*”; íróját „*a regény folyamán nemcsak a hősök lelkét, lelkiállapotát, hanem mindig a jövőt is bejósoló tájjá változtatja: mégiscsak eredeti hang.*”

A háborút követő őszirózsás forradalomban és a proletárdiktatúra hónapjaiban átélt élmények irodalmi lenyomata a *Bűjdöső könyv* (1921–22). Íróját a magyar összeomláshoz, Trianonhoz vezető eseményeket megörökítő „*fájdalom könyvé*”-nek nevezi. (Az 1966-os akadémiai irodalomtörténet szerint „*a forradalomról rajzolt torz kép, útszéli módon rágalmazó*” munka.) Tormay tollát a nemzet sorsáért való aggodalom

vezette, egyéni és osztálya sérelmein átszűrve kutatta annak okait, hogy mi vezethetett a Mohácsnál is súlyosabb nemzeti tragédiához. A könyv lapjain az elutasítás, a gyűlölet hangja mellett jelen van önnön véteink felismerése is, jelesen az, hogy az események sodrában „megbabonázott alvajárók vagyunk”, „mi nem tudunk többé semmit sem akarni”. Sőt ennél is meszszebb tekint: „IV. Károly nemcsak magáért fizet, de megfizet dinasztíája négyszáz éves tévedéséért. Hontalansággal fizet az unoka, mert őseinek Magyarország sohasem volt hazája (...) A likvidálás nem most kezdődött el. Évtizedek óta likvidálták a magyar urak Széchenyi ideáljait. (...) alkotása, a Nemzeti Kaszinó politikai bosszorkánykonyha, táncterem és kártyaszoba lett (...) hazaszeretetét és látnoki kínját nem itta ki a kehelyből senki se. (...) És a főurak nem vették észre, hogy körükből évről évre távolodik Széchenyi István szelleme.” E napló megjelentetésével szembenézhetünk az akkori eseményekkel, tudva, hogy annak írói értelmezése, feldolgozása nem a mai politikai és szellemi alapján, hanem a maga helyén és idején, a mű korába beágyazva, az események irodalmi kivetüléseként kezelendő.

A közélet sűrűjében szerepet vállaló, a *Napkelet* című folyóirat szerkesztését irányító szerepkör háttérbe szorítja Tormay Cécile irodalmi munkásságát. De nem teljesen! A *Viaszfigurák* (1918) című kötet elbeszéléseit, az *Álmok* (1920) és a *Megállt az óra* (1923) novelláit közli. A latinból fordított *Magyar Legendárium* (1930) című kötetéről Móricz Zsigmond ír meleg szavakkal a *Nyugatban*. A szeretett Itália iránti rajongásának a Firenzéről szóló *Virágok városa* (1935), valamint a szicíliai utazásának élményeit leíró kötetben – *Szirének zenéje* (1935) – ad hangot. Szépirodalmi munkásságának utolsó nagy felfedezése a *Az ősi küldött* című „nagy koncepciójú re-

génytrilógia”, amelyben az író *„nem az élet felszíne érdekl, hanem minden történésnek mélyebb értelme és rejtett összefüggése”* (Bánhegyi Jób). Nemeskürty István „*stílusművészeti remeklés*”-ként tartja számon. A *Csallóközi hatyú* 1933-ban, *A túlsó parton* 1934-ben jelent meg. A harmadik – *A fehér barát* – résznek, 1937-ben bekövetkezett halála miatt, csak a felét írta meg. (A művet az író feljegyzései és a baráti körében elhangzottak alapján Kállay Miklós fejezte be s jelentette meg 1939-ben.)

A múlt eseményeinek irodalmi feldolgozása kedvelt írói gyakorlat volt a harmincas években. Gondoljunk csak Móricz Zsigmond, Kodolányi János, Bánffy Miklós, Kós Károly, P. Gulácsy Irén nagyszerű regényeire – hogy csak a legkiemelkedőbeket említsük. Az útkeresés, a nemzet sorsa fölötti aggodalom hangja szólal meg bennünk, oly eszmék és ideálok, amelyekből tanulságot és erőt meríthetünk jövőnk alakításához, a fennmaradásáért vívott küzdelemhez. Tormay trilógiájának cselekménye és hősei történelmünk egyik legválságosabb idejét, tatárjárás gyászos korszakát idézi elénk. Szerb Antal a *Nyugatban* közölt méltatásában írja róla: „*A kor és a tér nem jelenik meg ebben a regényben, de van benne valami, amit hiába keresünk történelmi regényeinkben: atmoszféra, titok, félelem, az elmúlt századok sötét, ködös iszonyata. Nem egy bizonyos kor történelmi levegője van benne, hanem a Történelem levegője.*” A történelemé, amely a regény főhőse – Ung úr, a Tomor nemzetségbeli Benk fia – sorsa, hanyattatása, útkeresése révén tárul elénk. Azzal egy időben vissza-visszatér a megkerülhetetlen, kínzó kérdés: mi vezetett a szörnyű nemzeti tragédiához? Az egyik lehetséges válasz az országot eluraló anarchia, széthúzás: „*Erdősített hely pediglen kevés vagy, ami ellent álljon. A főemberek nem akarták! Az ő váraik csak*

a király ellen voltak.” A másik teológiai, erkölcsi fogantatású: „Vétkeztünk! Vétkeztünk, és ímé, bűnhődniünk kell!” A családját, szerelmét elvesztett vitéz elindul, hogy keresse azt az erőt, „aki bennünket megsegít”. Előbb Kelet felé fordul, a régi pogány hitvilág még élő nyomait keresi, amely, reményei szerint, visszaadhatja a nemzet önbizalmát, önnön legyőzhetetlenségébe vetett hitét. De az utolsó sáman néma, képtelen átadni neki a titkot, amely céljaihoz elvezetheti, kiteljesítheti. Adott a másik út: a Nyugatról jött kereszténység nyújtotta hit és remény tanítása, hirdetése. Pál testvérként – ama damaszkuszi út példájára és analógiájára –, névtelen fehér barátként, világító szövétnekként a gyásztól elsötétült világban viszi szét az országban a tatár veszély elmúltának hírére, adja vissza az emberek életreményét, szólítja cselekvésre az elbujdosottakat. Hosszú és kínokkal, gyötrelmekkel teli út volt az övé, benne ama felismeréssel, hogy „az ember a legnagyobb utat nem az utakon járja be”, hanem önmagában – az egyéni boldogság keresésétől a nemzet szolgálatára való elkötelezettség vállalásáig. Tormay Cécile műveinek olvasását, befogadását és megszeretését segíti a regényeinek szinte minden lapján jelen levő líraiság, valamint az a belső azonosulás, amellyel hőseit életre kelti. Életművének

méltatói, regényeinek elemzői különös elismeréssel szólnak alkotásainak artistikumáról, vonzó stílusáról. A Tormayval rokon érzelmű Reményik Sándor az írónő halálakor az *Erdélyi Helikon*ban közölt nekrológiájában (1937) hangsúlyozza: „... nemcsak művei egészében, de úgyszólván minden mondatában túlmutatott azon, amit éppen ábrázolt. Mondatai, azok a külön, csodálatos helyzeti energiával való, csiszolt márvány-tömbök regényeinek acélszerkezetén belül – szinte mind szimbólumok, lírai jelentést és lírai kisugárzást hordoznak, de mind valami túlra vonatkoznak. Azért találtam az ő írásaiban nagy művészetet, mert a humánus nem volt elég neki, a maga módján, művészi eszközökkel a divinumot, mindennek a rejtett lelkét kutatta.” Ugyancsak művészetének erejét jelzi a megállapítás, miszerint „meg-elevenedett benne a világ – ő kelt életre a világban (...) mondatai éltek: tele voltak zenével, látással, erővel és összhanggal” (Ravasz László).

Műveinek újrakiadása, újraolvasása ezzel az élménnyel ajándékozza meg mai olvasóit is. Remélhetőleg mihamar elkészül életművének új, esztétikai szempontokat érvényesítő, objektív monografikus feldolgozása, amely valós értékeinek megfelelően helyezi el az író és műveit szellemi életünk csillagképében.

(A szegedi Lazi Kiadó gondozásában megjelent Tormay-művek: *Örök Magyarország – Aeterna Hungaria [novellák]*, 2006; *Emberek a kövek között*, 2006; *A régi ház*, 2008; *Bujdosó könyv [képmelléklettel]*, 2009; *Az ősi küldött [A csallóközi hattyú – A túlsó parton – A fehér barát]*, 2009)

Bereti Gábor

Egy Álmoskönyvről, derűvel ajánlva

Ha Casanova a kaland rabszolgája, akkor Nyilas Atilla az álmoské. De milyen is lehet egy álmoskönyv, teszi fel a kérdést a gyanútlan olvasó, aki, midőn kezébe veszi a dekoratív küllemű kötetet, hogy korábbi élményei alapján tájékozódjon benne, azonmód meg is lepődik. Mert ez a borítóján *Álmoskönyv Nyilas Atillától* címet viselő kötet a belső címlapján már *Az Egynek álmai* néven ajánlja magát. (Hátul a kolofónban pedig *Az Egynek álmai, avagy Álmoskönyv* címen jegyzik). Majd újabb talányként ott a húsz ciklust ígérő tartalomjegyzék, amely formabontó módon nem az oldalszámok sorrendjében tartalmazza az opusokat. Mi több, a ciklusoknak a kötetben nyoma sincs, bár annak a harmincnégy személynek a hivatkozásokban elejtett felbukkanása, akiknek a szerző, hogy megosztottak vele valamit álmaikból, köszönetet mond, mégis, mintha kvázi ciklusokra osztanák a kötetet. E kezdeti „figyelmeztetés” némi óvatosságra inti az olvasót, akit a versek aztán a maguk sorrendjét követő hullámokban végül is meggyőzik értékeikről.

A sallangmentes prózaversek egyike az *Álomtörzítés*. „Nemrég szakítottam a pasimmal, később megint / összejöttünk, ugyanakkor a kapcsolatam intenzív / maradt az előzővel... is, így / mentem veled kétnapos kirándulásra.” Három pasival intenzív kapcsolatban lenni, ez bizony akár egy szép álom is lehetne, vagy ha mégsem az, akkor a megtévesztés kényszere, a felejtés vágya, vagy menekülés a sze-

relem elől. Mindenesetre a versbeli történeések szerint egy kellemetesnek ígérkező liaisonnak, hirtelen romlásba fordulása. „*már kísértetiesen / hasonlítottál az exre, mintha a te képed és az övét // egymásra montírozták volna.*” (*Álomtörzítés*). És, ahogy az egy másik versből kiolvasható, az álomokban mindig ott bujkál az énünket is megkérdőjelezni kész, keserűségbe torkolló bizonytalanság. „*A nagyrendezvényen megjelent egykori / történelemtanárom.*” „*Berci, kivel / a nevét adtuk... / állította, az az ember ott már nem Néger.*” Mi ez, ha nem a változásoknak emlékcserével, személyiségcserével, lélekcserével fenyegető hatása, vélheti az érzékeny álomlátó. Ám a lélektani mélységek felett lebegő érzület azért pontosításra szorul: „*Magamból kikelve magyaráztam: bizony / hogy ő. Hiába telt el huszonöt év, ami a / lényege, semmit se változott.*” Itt a szerző és bizonyára az olvasó által is gyakran átélt élmény bukkan elő, amit az idő múlása, kontra a változatlanság képzeletilemmájaként tartunk számon. „*Olyan ez, / mintha azt mondanád, hogy én már nem / én vagyok*», *zártam le méltatlankodva a / disputát, s utána rázott, rázott a zokogás.*” (*Néger*). De az álomittas versekből nem csupán a magánélet paradoxonjaira utaló jeleket, nem csupán filozófiai antinómiákat, sőt, anélkül, hogy túllontúl elrugaszkodnánk a szerzői szándéktól, figyelmes szemmel még szociológiai, vagy akár politológiai tanulságokat is kiolvashatunk.

„Köztársasági elnök vagyok, / jog doktora, / környezetvédelem lovagja, / kemény tárgyalófél, / legfőbb hadúr.” De hiszen, ismerünk rá, mi lenne ez más, mint a mi szeretett, modern világunk. Amelyben, mivel „*Bolondulok a családomért, / egy hadosztálllyal őriztetem*”, stb. Merthogy ebben a világban „*Bérgyilkosok vadásznak rám, / halálom casus belli, / bunkerben lakom,*” stb., stb. (Egynyári jegyzet).

Ekkorra sejtésünk bebizonyosodik. Valóban, *Álmoskönyvet* meggyőző módon csak álmokhoz illő, csak álomszerű szakszerűséggel lehet komolyan méltatni. Mintha köztavak hullámozó fellegeibe merülnénk, a mélyből hozva fel a gondolatokat, hogy aztán fent, szabadon engedve őket, gyönyörködhesünk végtelent hasító röptükben. Formai kötöttséget, kereszt-rímet, daktilust vagy trocheust, stb. kár volna keresni ezekben a versekben. A szakma illetően kritériumaival nem érdemes közelíteni hozzájuk. Hiszen az álmok több mint szabadok, s már azt is jó néven vehetjük, ha strófákba tördelten sorjáznak előttünk. Ennek dacára a fülszövegíró szerint a strukturalista befogadók előnyt élvezhetnek, ami viszont az igazságérzetünket teszi próbára. A dekonstruktivisták, a realisták, vagy a hermeneutikusok vajh miért nem? Hiszen az itt kinyíló tropikus terek mind a beszédmód szituációról szituációra feltört kódjának instrumentális és/vagy fundamentális alakzatai, mind a feltételes szubjektum és a virtuális objektum között kibontakozó immanens időhorizont számára, tulajdonképpen végtelen lehetőséget nyújtanak. De, valljuk be, álmokról lévén szó, az elemzés e fajta útjai is járhatatlanok.

Alapos a gyanúnk, az álmoknak is van fejlődéstörténete. Az álmok ihlette, s egymással láthatatlan kapcsolatban lévő verseknek azonban egészen bizonyosan. Erre ebben a kötetben is találhatunk pél-

dát. Mindjárt *A cápa* című verset, amely első pillantásra szimpla, lakonikus sorral kezdődik: „*Elköteleződtem a cápák iránt.*” Ez az egyszerű kijelentő mondat a maga rétegzett tömörségében azonban, ahogy azt a corpus feltáruló részletei vissza is igazolják, borzongató mélységekbe enged bepillantást. „*Pontosan tudom róla, hogy gyilkos.*” „*Amint siklik mellettem-fölöttem, / a hasa alá csúszom, / lehetlévékonyan összeér a bőrünk. / Egymásra simulunk, forgolódnunk, / s közben arra összpontosítok, / mi volna az ideális szög és pillanat, / ahonnan és amikor belédöfhetném a pengét.*” Miközben azt is érezzük, hogy a részletek a visszafojtott lélegzet ellenére sem állnak össze egy mindent elsöprő, nagy verset involváló egésszé. Ennek okát keresve gyanúnk a számmisztikára terelődik. Mert a cápa szó négyszer fordul elő a szövegben, holt, mint tudjuk, csak háromszor volna szabad. Ám lehet, csupán arról van szó, hogy az emlékezetben az álmok, ahogy az egzotikumot, úgy az átélt lehetetlenséget is autentikus szöveggé változtatják. Az ily módon felépülő opus legfőbb hitelesítő jegyév pedig a stílus válik. A stílárius önértékre viszont az idegen szövegekkel való összevetés során derülhet tisztázó fény. Egy ilyen lehetőséget maga a szerző kínál fel, amikor *A homályból* c. munkája elé egy Krúdy idézetet bigygyeszt: [„*Az álmok mindig vámmentesen, szabadon közlekedtek az országban, a kocsis, amely őket ide-oda szállította, orgonavirágos keréken gurult.*”] Etalonnak tekintve az idézetet, bemérhetjük a kötet stílárius értékét. Nyilas Atilla teljesítményét pedig már a Krúdyval történt összehasonlítással is nagyra becsültük.

De folytassuk a számmisztikára alapozott elemzésünket. Roppantul sajnáljuk, hogy *Az utazás* című vers nem az alábbi sorral kezdődik: *Elköteleződtem a krokodilok*

íránt. Mert akkor a szövegben háromszor fordulna elő a krokodil szó, szemben a jelenlegi két alkalommal. Így viszont, hogy csak kétszer találkozhatunk a lényeggel, az opus a befejezetlenség érzetét kelti. Persze az adott expozícióban ennek ellenére sem találhatunk semmi kivetni valót: „Smaragd-ragyogású luxusvonaton / egymással szemközt, bensőségesen / társalgunk egy kifogástalan / eleganciájú, aranyzöld selyem- / zsakettet viselő krokodillal. / A zöldet erősíti, hogy ő maga is zöld.” A vers egy krokodilról szól, aki elmeséli álomlátó szerzőnknek, hogy a luxusvonat bordó ülészatáról egy harminc évvel korábbi öreg lift jut az eszébe „amit annak idején / egyik napról a másikra lecseréltek”. A krokodil álombeli megjelenítése a szerző, feltehetően ébrenlétben írt költői bravúrja: „Sötétzöld mintás / aranyzöld csillinderét maga mellett / nyugtatja a mélyvörös bársonyon. / Lába lazán keresztbe téve, / nem decens módon, inkább // mint dúsgazdag emberé./ Tisztában vagyok veled, / hogy azért ül ebben a pozitívában, / mert krokodil, és így a végtagjait / nem tudja másképp elhelyezni. / Koronként szivarra gyújt.” S ha már álmoskönyv, néhány oldallal arrébb íme a megélt csoda. Egy

abszolút hibátlan, igaz, távirati stílusban megírt vers egy (lakodalmi?) vendégeskedésről: „Palástolt // izgalomban kimelegszem. Friss / damaszt. Axolotl. Sárgán nagyít / az áttetsző leves, fényébe révül / kiterjesztett figyelmem. Jut-e majd // neked hely? Kőszáli távlat, lassan / elforduló mezőkerék, vissza- / fogottan síkló sátor tető, sebzetlen / őzláb, sütkérező, álomittas // axolotl, felérző füvek. Megint / a hegyek közelsége? Ólomkristály / tudomás. Axolotl.” Íme, a beteljesült csoda. Amit az imént még kifogásoltunk, itt megvalósul. A kulcsszó, az axolotl háromszor fordul elő a szövegben. Avagy a tökély bizonyossága. (Lázbeszéd).

A szerző néhány versével korábbi kötetei valamelyikében már találkozhattunk. De hát álomokról lévén szó, amelyek, mint tudjuk, időről időre visszajárnak, ezen nincs mit csodálkozni. S végül: nem tudhatjuk, hogy Freud mester miként vélekedne e munkáról, mi, amatőr álomfejtők azonban úgy érezzük, hogy Nyilas mester révén színvonalas verskötet barátainvá váltunk. Hogy aki átlapozza Nyilas Atilla Álmoskönyvét, az a szerzőtől irodalmi színvonalon nyújtott néhány kellemes órát kap ajándékba. Korhatár nélkül ajánlott.

(Álmoskönyv Nyilas Atillától, Szoba Kiadó, Miskolc, 2008)

Tusnádylászló

Lélek-lények

Különös és egyedüli kalandra indul Nyiri Péter gyermekregényének a főszereplője. Olyan utat tesz meg, amelyen a lelkében megélt idő nagyon erősen eltér a földi órák egyhangú ketyegésétől, az óramutatók ütemes és lankadatlan araszolásától: kilép a mindennapi menetéből, rendből – a szabadság nevében, a lélek boldog szárnyalása alapján, de célja nem a fegyelmezetlenség, a feladatok elkerülése, hanem az, hogy a titkok titkát, a mindenség végső üzenetét, a Záradékot megismerje. Ily módon tudja helyrehozni, mindazt, ami az emberi létezésben kizökkent. Megtisztulás, erkölcsi felemelkedés a célja, mert így képes az emberhez méltó legszebb feladatot teljesíteni.

„Fejlődésregény” – mondhatná bárki a besorolás, az osztályozás magabiztos lendületével, de több is annál, mert ha a szellemi út, harc, felemelkedés menetét sorjázza az ember – egyéb tényezők nélkül, könnyen úgy jár, hogy épp a lényegről feledkezik el, magáról az élményről, amely oly egyedüli, egyéni és szép, épp ezért könnyen rabul ejti az olvasót a képzelet, a szavak sugallta élmény. Az ismeretlen tájon megtett utazás boldog öröme sodorja magával.

Üdeség, tisztaság, igazi mesélőkedv jellemzi Nyiri Péter gyermekregényét. Maga az esemény is fölöttébb izgalmas, de igazi élménnyé az elmondás, az előadás révén válik. Szép és tökéletes íve van a munkának: valahonnan elindul, és egy ne-

mes kiteljesedés után eljut egy magasabb szellemi emeletre – az irodalomtudomány nyelvén szólva: a magasabb minőségbe. Karácsonyi hangulattal, feledhetetlen tájleírással kezdődik. Maga a természet mutatja meg titkait, káprázatos szépségét. Áhítatot, boldogságot harmatoznak az égi havasok. A nyitókép összessége és kicsi elemei is oly tündökletesek, mint amilyen a világ lehetett a teremtés hajnalán. Még nem szennyezi be a Gonosz, de utalás-szerűen már megjelenik. Minden olyan, mint amikor az ember a legcsodálatosabb karácsonya előtt éli meg az adventi várakozást.

Miért ez a repesés, nagy felbuzdulás a természetben? Egyszerűen azért, mert van remény: a jövő igazi nagy biztosítóka az, hogy a természet és az ember meghasonlása véget ér. A világ új rendje érkezett el. A Mindent Mozzató a cselekvést, a tettet az emberre bízta, ráruházta, hogy a teremtés műve általa folytatódjék, de az ember a Gonosz rabja lett. Hosszú ideig nem volt, aki az élet menetét visszaterelné, visszavezérelné a helyes útra. Az ember boldogtalan, mert felbontotta azt a szövetséget, amely közte, a növények, az állatok és a különféle anyagok között valaha létezett, a kizökkent világban végre rendet kell teremteni, mert immáron a pusztulás jelei mutatkoznak.

Maga a természet is vajúdik, mert szükséges egy olyan lény, amelyik majd a látó embert elvezeti a Titkok Birodalmába,

abba a világba, amelyben nagy utazást kell megtenni, és amelyben segítségre lesz szüksége, olyan vezetőre, aki a mi számunkra láthatatlan lényeket is érzékeli, ezek beszédét megérti. Ezt a képességet a főhős is megszerzi idővel, de ez a körülmény a kísérő jelenlétét nem csökkenti, mivel az előrehaladással arányosan nőnek a nehézségek is. A nyitóképben még nem sejlik fel a sok baj, az emberi világ nagy meghasonlása. Ujjong az ember nélküli világ, mert megszületett egy pici kutya. Ez a kis puli lesz alkalmas a kijelölt szerepre.

Nyiri Péter itt, ebben a környezetben idézi elének Ferenc atyát. Az a szent, aki megszeldítette a vérengző gubbiói farkast, aki beszédet mondott a madaraknak, joggal aggódik és aggódhat megsebzett bolygónk miatt. Szerzetesrendjét nyolcszáz évvel ezelőtt alapította. Szellemi örökségét követői tartják életben. Jelen van ő jelenlegi vergődésünkben is. Az oly gyakran eltévelyedő emberiség elé tükröt tart, és mindnyájunkat figyelmeztet arra, hogy saját érdekünkben is a helyes úton kell haladnunk, ragaszkodjunk az isteni természet rendjéhez, mert ha nem ezt tesszük, a vesztségbe rohanunk.

Alakja többször is megjelenik a regényben, mindig kiemelten fontos helyeken. Ő indította útjára Benedeket: „Benedek! Küldetésed most kezdődik. El kell menned a Hermelin-forráshoz...” Ott van a szívű. Már nagyon beteg, Benedek tudja meggyógyítani. Ferenc atya jelen van a végső nagy tárgyaláson is. Majd, amikor Benedek, a főhős végigjárja az útját, akkor édesapja mondja neki, hogy Ferenc atya akar vele beszélgetni, foglalozni fog vele. Így a mesés, a mindennapi keretek között elképzelhetetlen utazás végén, visszatérve a hétköznapi világba, az ünnep folytatódik, mert Benedek részesült a legfontosabb kegyelemben: egy zavaros, áttekinthetetlen világban meglátta az igazit, az örököt,

a dolgok mélyén szunnyadó lényeket, azt, amelyhez hideg ésszel, a Lélektelen hatalma alatt sohasem lehet eljutni, azt csak a szívvel lehet igazán meglátni.

Nehéz a jövőbe ájtutni – ugyanúgy, mint a tevének a tű fokán. Pedig ez a szép evangéliumi kép a szívtelen gazdagokra vonatkozik. Feje tetejére fordult a világ, mert most a szellemi gazdagság várományosai, a legszebb isteni értékek örökösei kerültek ilyen kínos helyzetbe. Dante poklában nincsenek gyermekek. Korunk szörnyűségei őket sem kímélik. Szép és felemelő leírások mellett épp ezért van indokoltan helye a regényben minden iszonyatos alak megjelenítésének. Fájó szívvel gondol az ember a jövőbe nemzedékek tagjaira, hiszen ők, a még meg nem született várományosok máris a múlt és a jelen hazugságainak az adósai. Homlokuk már születésük előtt ráncosodhatna, ha ez nem volna természetellenes jelenség. Pedig az, és Nyiri Péter felnőtteknek és gyermekeknek szánt szép könyvében egy igazi, nagy szellemi újjászületésnek vagyunk a tanúi – a fenti körülmények közvetlen emlegetése nélkül. Jóllehet azok is jelen vannak, hiszen a nagyon színes képzelettel megidézett szörnyek nem csupán egy látomás részei, hanem valóságos megfelelői, hétköznapijaink elkerülhetetlen alakjai.

Lélek – lélegzik (spirito = szellem, lélek; spira = lehel), az olasz megfelelővel a szemléletbeli egyezést akarom bizonyítani. A levegő és a lélek egybecsengése a szellemi és az anyagi világ szerves kapcsolatára utal. Az egyik megromlása, pusztulás magával hozza a másik hanyatlását, szennyeződését is.

Egy tízéves gyermek jó társra talál – Tapancs nevű kutyájára. Vele együtt indul világot felfedező útjára. Egy szép történet kapcsán is érdemes megjegyezni, hogy Nagy László szerint épp ez az a kor (vagy a valamivel későbbi, a tizenkettedik élet-

év), amikor a gyermek rájön arra, hogy a sokféle képessége közül mihez van igazán tehetsége. Ám azt is tudnia a kell, hogy éppen azt hogyan fogadja környezete. Ugyanakkor ez a lényeges lelki vízváltató azt is megmutatja, illetve még őrzi, ami a gyermekben eszmélése hajnalán jelen volt, abban az időben, amikor az én tudata kialakult, amikor „észrevette magát”. Ebben az ősi állapotban a létezés, a mindenség még egységes hatalmas óceán. Ebből dugja ki túl hamar sok szomorúvá hervadó tekintetű gyermek a fejét. Egyéniségként néz szét a világban, mint valamilyen újszülött tündér, és boldog, ha nem azt kell éreznie, hogy virágléte nem szükséges a világnak. Ujjongania kell, ha arról győződik meg, hogy egy nagy szeretetlakoma részese; arra lett hivatalos. Ezért természetes az, hogy az emberiség összimbólumai szabadon veszik körül Benedeket. Őbenne élénkebben maradt meg mindez, mint nagyon sok más gyermekben. Nincs még teljes elkülönülés, az élőlények és az élettelenek egyetlen Mozgató Erő részei. Minden egyetlen rendbe olvad össze.

A „képzelt sebes szárnyú sas”, de mire a végső titkokhoz elér a főhős, belefárad a repülésbe. Nagyon mély lényeglátást árul el a szerző ennek az útnak a leírásával. A modern lélektannak vannak olyan képviselői, akik minden elfáradás, kimerülés alapját lelki tényezőkben látják. A testi erő elfogyását, csökkenését a szervezet biológiai (fizikai, kémiai) törvények alapján pótolja, de a lelkierő kopását, fogyását nehezebb megállítani. Benedek küldetéséhez emberfeletti erő szükséges. Ezt az erények megszerzésével, gyakorlásával tudja megszerezni. Valójában isteni kegyelemben van része. Hiszen ő is kifárad, de van akarata, mert érzi a lélek erejét, nemcsak esze van, hanem szíve is. Így lesz képes önfeláldozó tette is – Tappancsért. Így gyűjti hosszú útja során az erénytallérokat.

A „Benedek” név azt jelenti, hogy „áldott”. „Nomen est omen” – mondták a latinok, és ezzel azt fejezték ki, hogy a név „előjel” – minősítője és jellemzője magának a viselőjének. A főszereplő, a tízéves kisfiú tiszta, szereti a növényeket, állatokat – magát a tökéletesnek megteremtett világot. Egyedüli utat tesz meg. Könnyen felvetődhet a kérdés, hogy másnak miért nem adatott meg az a nagy kaland, amelyben neki része volt.

A véleményem szerint erre a kérdésre maga a regény is többféle választ ad. Benedek legfőbb jellemzője az, hogy hűség maradt önmagához, ahhoz a földhöz, amelyből a teste vétetett. Különös utazása során úgy találkozik a veszéllyel, hogy nincs egyedül. Mellette van egy kislány és szolgálatkész kísérője, Tappancs. Utazásának megvannak a mesés tájai, lényei. Mindez oly elevenen áll előttünk, hogy érezzük és átéljük: a képzelet valamilyen erőteret hoz létre maga körül. Ily módon lesz világos előttünk, hogy a belső látás és a valóság nem tér el túlságosan egymástól. Sőt egy mélyebb, nagyobb, a mindennapinál gazdagabb igazság jelenik meg előttünk.

Az idő viszonylagosságát maga az író is hangsúlyozza, hiszen nem egy hosszú eseménysor után megjegyzi, hogy közben a mi világunkban csak pár perc telt el. Minden viszonylagos. Épp a ritka élmény hatására érzi azt az ember, hogy szinte megállt az idő. Ebből persze az is következhet, hogy közben évek roghatnak el, de a gyermeki képzeletben minden sólyomszárnyon repül, és itt éppen az a lényeges, hogy az idő viszonylagos, mert így nagyobb az élmény. Szűk korlátú létünk ablakán így tudunk kitekinteni a végtelenbe.

A velünk hozott fényt kell felragyogtatni. Ezt éli át Benedek. Ennek a tudata költözik annak a szívébe, aki megértően közeledik hozzá. Ez a fény sugárzik a regény min-

den tisztességes szereplőjének az arcán, minden ártatlan létező külső formáján, mert a világ nem hullhat szét darabokra. A Mindent Mozgató az életet úgy hozta létre, hogy akár kicsi, akár nagy lényei a teremtett világ örömét éljék meg. Ne legyen szétszórás, meghasonlás, pusztulás, rabság.

A divatos és hamis emberképet hirdető filmek vásári harsányságukkal tagadják a félelmet, „mert az embernek úgymint több élete van”, és ez az ostobaság igazi méreg; a vele megégetett gyermekek ugrottak már ki a magasban, a sokadik emeleten lévő otthonukból a halál-mélységbe. A félelem Nyíri Péter regényében indokoltan jelenik meg: a gyermek megtanulja azt, hogy miképpen küzdjön ellene.

A gonosz emberek mesterséges világot akarnak létrehozni. „Önműködő babák és ketrecbe zárt élőlények: ez az ő jövőképük. A Lélektelen egy gonosz tudós gondolataiból és akaratából született. Ő emberként nem tud bejutni a földlelkek világába. Gondolatfantomja azonban közöttük él. A szívkönek oly erős a szeretetsugárzása, hogy egyetlen gonosz sem képes a közelébe férkőzni. Most a szívkö beteg, ezért lehet a Lélektelen a közelében. A fő „célja a rombolás: minden jó természetes és minden érzélem elpusztítása” A Záradékot is meg akarja semmisíteni. Volt már olyan tudós, aki felismerte a veszélyt, és felhívta rá az emberek figyelmét, de lelkiismeretlen társai megtámadták, oly durván, hogy elme-gyógyintézetben halt meg. Azt az újságíró, aki a tanulmányát közölte, nyugdíjazták.

Az ember már hetvenezer évvel ezelőtt virágot tett szeretetei sírjára, és ez a lélekhit meglétét bizonyítja. Manók, koboldok, tündérek, az emberi képzelet legfurcsább lényei jelennek meg Benedek előtt. Mire

felismeri a titkokat, megtudja a Záradék lényegét, különös utazásának, első látásra képtelen lényei, elemei is renddéválnak. Megsejti a lélek magasabb minőségét, igazi kiválasztottságát, küldetését, azt a minőségi különbséget, amely az emberi szeretetben van. A nagy sereglés, a nagy kavargás a Rossz hatalma miatt van. Minden, ami egykor lényeges volt, életért küzd, vagy épp ellene. A Gonosz nagyon biztos a dolgában, hiszen nagyon sok minden az ő győzelmét igazolja. Így tehát minden tündérré, titokzatos lényre, virágra, magára az emberre is egy óriási és feneketlen sötét lyuk vár. Az elmerülés, a mélybe hanyatlás szinte már elkerülhetetlen, de mégis hiba csúszott a Gonosz számításába, megfélemedezett arról, hogy a teremtett világnak ura és védője is van, és az ő szándékát egy tízéves gyermek is tudja teljesíteni. „A Záradék nem csupán egy történet, hanem maga a valóság. Az igazság a természet-ről: amit az emberek mára elfelejtettek, pedig valahol mélyen mindnyájunk szívében ott él.” Benedek ennek a tudatában érezheti magát kiválaszottnak. Ezüstronál ő: az égi erő rajta át árad a szívköbe.

A regény tökéletes érzelmi íve, derűs, kedves hangvétele teszi könnyeddé mindazt, ami egy rövid összegezésben látszólag túl elvont és talán nehezen követhető lenne. A nyelv varázsáról hosszan lehetne írni. Legyen itt egyetlen gyönyörű mondata: „Abból a házból, melynek tiszta a tűzhelye, nem száll mérgező füst.”

Az egész alkotást áthatja annak a tételnek szép és bátor hite, amely hirdeti, hogy a tiszta lelkű, becsületes ember számára nincs lehetetlen. A pokol rémeit is le tudja győzni. A legnemesebb tanításról van szó, olyanról, amely igazán csak a művészet eszközeivel lehetséges.

(Nyíri Péter: Záradék. Az Ezüstronál legendája. Edition Nove, Sopron, 2009)

Nyiri Péter

A Széphalom évkönyv új kötete

A sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Társaság megalakulása, 1984 óta alapszabályának megfelelően, lelkiismeretesen és kitartó munkálkodással teljesíti vállalt feladatait: anyanyelvünk féltő gondozását, anyanyelvi hagyományaink és általában a nemzeti kultúránk megőrzését-közvetítését, valamint Kazinczy Ferenc emlékének ápolását, a széphalmi mester tanításának minél szélesebb körű terjesztését. Ez utóbbi tevékenységről írta Kovács Sándor irodalomtörténész 1999-ben: „... kétségbevonhatatlan, hogy a legértelmesebb és legtartalmasabb írókultuszt Magyarországon Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, Sátoraljaújhelyen űzik: a Kovács Dániel leghozzaértőbb szerkesztésében megjelenő Széphalom évkönyv nem kultikus tömjénezéssel, hanem szakpublikációkkal ápolja s teszi elevenné Kazinczy emlékéit”. 2009-ben a 19. évkönyv jelent meg, most is Kovács Dániel ny. főiskolai tanár, a Társaság első elnöke szerkesztésében. A legújabb Széphalom 680 oldalon, 85 szerző – ismert kutatók és fiatal alkotók – írásával várja az érdeklődő olvasókat, szakmabelieket és nem szakmabelieket egyaránt. Kérdés persze, hogy ebben a vonatkozásban mit értünk szakmabeliségen. Hiszen az évkönyvre éppen a tudományos gazdagság, a műfaji sokszínűség jellemző: a benne szereplő dolgozatok a társadalomtudományok egész sorát képviselik. Nyelvészeti, irodalmi, néprajzi, helytörténeti, művelődéstörténeti és teológiai tanulmá-

nyok és esszék sorakoznak, s nem hiányzik a kötetből a szépirodalom sem. Tizenöt költő verseit olvashatjuk, emellett számos fényképben gyönyörködhetünk, s a kötetet a közleményekhez kapcsolódó illusztrációk mellett Égerházy László erdőbényei faszobrász alkotásainak fotói díszítik.

Az írások tematikus felosztása, rovatok alá rendezése immár hagyományosnak mondható. A legterjedelmesebb a *Kazinczy és kora* című tartalmi egység. Tisztelet ez a Társaság névadójának, s ez – az egyébként örök érvényű – tisztelet különösen időszerű volt 2009-ben, a Kazinczy-évkönyvben (és a magyar nyelv évében), a nagy nyelvújító születésének 250. évfordulójára emlékezve. A Kazinczy-tanulmányok sok érdekes kutatási eredménnyel gazdagítják a Kazinczy-szakirodalmat. Folytatódik Váczy János kiadatlan munkájának, a *Kazinczy Ferenc és kora* című monográfia második kötetének közlése, ezúttal a *Kazinczy legkiválóbb fordításai (1801-1816)* résszel. Érdekes és tanulságos, példamutató elhivatottságról tanúskodik az úti beszámoló, amely a Kazinczy Társaság kis csoportjának (Kovács Dániel vezetésével) a fogságot szenvedő Kazinczy nyomában (Alsóregmectől Munkácsig – Magyarország mellett Szlovákiában, Csehországban, Németországban, Ausztriában és Ukrajnában) tett zárandoklatát írja le. A *Nyelv és nyelvhasználat* fejezetben nyelvészeti kérdésekről olvashatunk: egyebek mellett Geleji Katona István nyelvvédő munkájá-

ról; a magyar nyelv 21. századi életteréről; „páros szárnyunk”: az anyanyelv és a zenei anyanyelv titkairól. *Mesterekről és művekről* mesél a harmadik egység. Itt több teológiai írás is szerepel: Kálvin életpályájáról, a teológia és irodalom kapcsolatáról; de emellett nemzeti himnuszunkról, Wass Albert erdélyi korszakáról (1923-1944) is olvashatunk, vagy egészen modern témákról is, pl. a konceptuális művészetéről Papp Tibor életművében. A *História és hagyomány* című rész tanulmányai népismereti, helytörténeti és családtörténeti kérdéseket tárgyalnak, alapos betekintést nyújtanak a régió (Abaúj és Zemplén) történelmébe. A *Tükrök és tanúk* egység történelmi visszaemlékezéseket és útirajzokat kínál, most csupán egyet említünk meg: Kazinczy Ferenc, a széphalmi mester Svédországban élő ükunokája vallomásos írásában arról szól, hogy miként jutott el 16 évesen, 1944 decemberében indulva Magyarországról Németországon át Dánia felé. A *Számadás és szemle* fejezetben a kötet a könyvismertetőket, illetve a Kazinczy Társaság tevékenységéhez kapcsolódó tudó-

mányos konferenciák és egyéb kulturális rendezvények beszámolóit közli. A kötet hetedik egységének tekinthető a Társaság költőinek vers-csokra, amely a prózai, értekező-tudományos stílusú írások mellett a lélekhúrokat pengető költészet hangját-üzenetét közvetíti.

A *Széphalom* évkönyv a Kazinczy-emlékév fontos dokumentuma, amely egyszersmind a Kazinczy Ferenc Társaság szakmai rangját, a szervezetben évek óta folyó minőségi munkát is bemutatja és igazolja. S már gyűlnek a tanulmányok, esszék és versek a jubileumi kötetbe, a 20. évkönyvhöz. Amelyre minden bizonnyal igazak lesznek Szathmári István nyelvészprofesszornak a most ismertetett kötetéről írott elismerő szavai: „... megkaptam a *Széphalom* 19. kötetét, és egyszerűen nem tudom megállni, hogy ne gratuláljak. Ez a gazdag kötet azt bizonyítja, hogy évkönyvetekkel – mint több tudományág reprezentánsával – a tudományosságunk feltétlen számolnia kell. Igen jó az, hogy kutatási területként megmaradt Zemplén és Abaúj. És az is nagyon jó, hogy sokrétű és olvasható.”

(*Széphalom. A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve, 19. kötet.*
Szerkesztette: Kováts Dániel, Sátoraljaújhely, 2009)

Számunk szerzői

Balázs Ildikó PhD 1965-ben született Marosvásárhelyen. Tanár, irodalomtörténész, műfordító.

Bene Zoltán 1973-ban született Kecskeméten. Író, művelődésszervező.

Bereti Gábor 1948-ban született Miskolcon. Költő.

Bolvári-Takács Gábor PhD 1967-ben született Sárospatakon. Történész, művelődésszervező, jogász, a Magyar Táncművészeti Főiskola habilitált főiskolai tanára, lapunk főszerkesztője.

Bónis Ferenc 1932-ben született Miskolcon. Erkel Ferenc-díjas és Széchenyi-díjas zene-történész, az MTA doktora.

Borsi Antal 1942-ben született Hajdúnánáson. Szobrász- és grafikusművész, ny. gimnáziumi tanár.

Botlik József PhD 1949-ben született Szőnyben. Történész, újságíró, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának egyetemi docense.

Gasparin Zsuzsanna 1973-ban született Salgótarjánban. Közgazdász, tanár, a Magyar Posta Zrt. működésfejlesztési munkatársa.

Kiss Endre József 1951-ben született Jászárokszálláson. Református lelkész, könyvtáros, a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtárának igazgatója.

Lőrincz P. Gabriella 1982-ben született Beregszászon. Költő.

Máriás József 1940-ben született Felsőbányán (Románia). Ny. újságíró, a romániai *Szatmári Hírlap* volt főszerkesztője.

Necz Dániel 1989-ben született Budapesten. Író, költő, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának hallgatója.

Nyilas Atilla 1965-ben született Budapesten. Író, költő.

Nyiri Péter 1980-ban született Fehérgyarmaton. A Magyar Nyelv Múzeuma muzeológusa (Széphalom), a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának PhD-hallgatója.

Pócsik Anett 1982-ben született Kisvárdán. Irodalomtörténész, a hajdúbagosi Irinyi József Általános Iskola tanára, a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának PhD-hallgatója.

Seres Zsuzsanna 1954-ben született Budapesten. Szociológus, művelődéskutató, a Magyar Kultúra Alapítvány (Budapest) igazgatóhelyettese.

Só Balázs 1981-ben született Budapesten. Költő.

Szalay László Pál 1976-ban született Fehérgyarmaton. Református lelkész, újságíró (Telkibánya).

Tusnády László 1940-ben született Mátészalkán. Költő, műfordító, irodalomtörténész, az irodalomtudomány kandidátusa, a Miskolci Egyetem Comenius Tanítóképző Főiskolai Kar (Sárospatak) főiskolai tanára.

